

Fr. 2. (III. 5). POST DEINDE MANUS INJECTIO ESTO, IN SUDICITO. (Ib.)

Fr. 3. (III. 6). NI JUDICATUM FACIT, AUT QUIPS ENDO EM JURE VINDICIT, SECUM DUCITO, VINCITO AUT NERVO COMPEDIBUS QUINDECIM PONDO NE MAJORE, AUT SI VOLET MINORE, VINCITO. (Ib.)

Fr. 4. (III. 7). SI VOLET SUO VIVITO. NI SUO VIVIT, QUI EM VINCTUM HABEBIT, LIBRAS FARRIS ENDO DIES DATO. SI VOLET PLUS DATO. (Ib.)

Fr. 5. (III. 8). ERAT AUTEM JUS INTEREA PACISCENDI: AC NISI PACTI FORENT, HABEBANTUR IN VINCULIS DIES SEXAGINTA: INTER EOS DIES TRIMI NUNDINIS CONTINUIS AD PRÆTOREM IN COMITIUM PRODUCEBANTUR, QUANTÆQUE PECUNIÆ JUDICATI ESSENT PRÆDICABATUR. (Ib.)

Fr. 6. (III. 9). TERTIIS AUTEM NUNDINIS CAPITE PENAS DABANT, AUT TRANS TIBERIM PEREGRE VENUM IBANT. — SI PLURES FORENT, QUIBUS REUS ESSET JUDICATUS, SECARE SI Vellent atque partiri corpus addicti sibi hominis permiserunt. TERTIIS NUNDINIS PARTIS SEGANTO; SI PLUS MINUSVE SECURERUNT, SE FRAUDE ESTO. (Ib.)

Fr. 7. (III. 10). ADVERSUS HOSTEM ÆTERNA AUCTORITAS. (CICERO, De off. I. 12.)

Tabula quarta.

Fr. 1. (IV. 1). NAM MIHI QUIDEM PESTIFERA VIDETUR (sc. Tribunalis plebis potestas), quippe quæ in seditione et ad seditionem nata sit: cujus primum ortum si recordari volumus, inter arma civium et occupatis et obsessis urbis locis procreatum videmus. Deinde quum esset cito necatus, tamquam ex XII Tabulis insignis ad deformitatem paer, brevi tempore recreatus, multoque tædior et fœdior natus est. (CICERO, De leg. III. 8.)

Fr. 2. (IV. 2). AT ROMANORUM LEGISLATOR (ROMULUS), omnem, ut ita dicam, potestatem in filium patri concessit, idque toto vitæ tempore: sive enim in carcerem conjicere, sive flagris cedere, sive vincitum ad rusticum opus detinere, sive occidere vellet; licet filius jam rempublicam administraret et inter summos magistratus censeretur, et propter suum studium in rempublicam laudaretur. — Sed sublato regno. — Decemviri (eam legem) inter cæteras retulerunt, extatque in XII Tabularum, ut vocant, quarta, quas tunc in foro posuere. (DIONYS. HALIC. II. 25. 27.)

Fr. 3. (IV. 3). SI PATER FILIUM TER VENUM DUIT, FILIUS A PATRE LIBER ESTO. ULPIANUS, Frag. X. § 1.)

Fr. 4. (IV. 4). QUONIAM DECENVIRI IN DECEM MENSIBUS GIGNI HOMINEM, NON IN UNDECIMO, SCRIPSISSENT. (A. GELLIUS, III. 16.)

Tabula quinta.

Fr. 1. Loquimur autem exceptis virginibus Vestalibus, quas etiam veteres in honorem sacerdotii liberarum a tutela esse voluerunt; itaque etiam lege XII Tabularum cautum est. (GAJUS, Inst. comm. I. § 144. 145.)

Fr. 2. Item res mulieris, quæ in agnatorum tutela erat, si erant res mancipi, usucapi non poterant, præterquam si ab ipsa, tutore auctore, traditæ essent; id ita lege XII Tabularum cautum erat. (Ib. II. § 47.)

Fr. 3. (V. 1). UTI NEGASSIT SUPER PECUNIA TUTELAVE SUE REI, ITA JUS ESTO. (ULP. Frag. II. § 14.)

Fr. 4. (V. 2). SI INTESTATO MORITUR, CUI SUUS HERES NEC SIT, AGNATUS PROXIMUS FAMILIAM HABETO. (Ib. XXVI. § 1.)

Fr. 5. (V. 3). SI AGNATUS NEC ESCIT, GENTILIS FAMILIAM NANCITOR. (Collat. legum mosaicae et romanæ. XVI. § 4.)

Fr. 6. (V. 7). QUIBUS TESTAMENTO QUIDEM TUTOR DATUS NON SIT, IIS EX LEGE XII AGNATI SUNT TUTORES, QUI VOCANTUR LEGITIMI. (GAJUS, Inst. comm. I. § 153.)

Fr. 7. (V. 8). SI FURIOSUS EST, AGNATORUM GENTILIUMQUE IN EO PECUNIAMQUE EJUS POTESTAS ESTO. —

AST SI CUSTOS NEC ESCIT. (CICERO, De inv. rethor. II. 50; FESTUS, v. Nec.)

Fr. 8. (V. 4). CIVIS ROMANI LIBERTI HEREDITATEM LEX XII TABULARUM PATRONO DEFERT, SI INTESTATO SINE SUO HEREDE LIBERTUS DECESSERIT. — LEX, EX EA FAMILIA, INQUIT, IN EAM FAMILIAM. (ULP. Frag. XXIX. § 1; Fr. 195. § 1. de verb. sig.)

Fr. 9. (V. 5). EA QUÆ IN NOMINIBUS SUNT, NON RECIPIUNT DIVISIONEM, CUM IPSE JURE IN PORTIONES HEREDITARIAS EX LEGE XII TABULARUM DIVISA SINT. (Const. 6. C. famil. ercise.)

Fr. 10. (V. 6). HAEC ACTIO (sc. familiae erciscundæ) PROFICISCITUR E LEGE XII TABULARUM (Fr. 1. pr. D. eod. lit.)

Tabula sexta.

Fr. 1. (VI. 1). CUM NEXUM FACIET MANCIPIUMQUE UTI LINGUA NUNCUPASSIT ITA JUS ESTO. (FESTUS, v. Nuncupata.)

Fr. 2. (VI. 2). NAM CUM EX XII TABULIS SATIS ESSET EA PRÆSTARI, QUÆ ESSENT LINGUA NUNCUPATA, QUÆ QUI INFILIATUS ESSET, DUPLI PŒNAM SUBIRET, A JURECONSULTIS ETIAM RETICENTIÆ PŒNA EST CONSTITUTA. (CICERO, De off. III. 16.)

Fr. 3. (VI. 3). QUOD IN RE PARI VALET, VALEAT IN HAC, QUÆ PAR EST, UT, QUONIAM USUS AUCTORITAS FUNDI BIENNIIUM EST, SIT ETIAM ADIUM: AT IN LEGE AEDIS NON APPELLANTUR, ET SUNT CETERARUM RERUM OMNIUM, QUARUM ANNUUS EST USUS. (CICERO, Topic. c. 4.)

Fr. 4. (VI. 6). USU IN MANUM CONVENIEBAT, QUÆ ANNO CONTINUO NUPTA PERSEVERABAT: — ITAQUE LEGE XII TABULARUM CAUTUM ERAT, SI QUÆ NOLLET EO MODO IN MANUM MARITI CONVENIRE UT QUOTANNIS TRINOCTIO ABESSET, ATQUE ITA USUM CUJUSQUE ANNI INTERRUPTERET. (GAJUS, Inst. comm. I. § 3.)

Fr. 5. (VI. 7). SI QUI IN JURE MANUM CONSERUNT. (A. GELLIUS, XX. 40.)

Fr. 6. (VI. 8). INITIUM FUISSE SUCCESSIONIS DICITUR VIRGINIUS QUIDAM, QUI CUM ANIMADVERTISSET APPIIUM CLAUDIUM CONTRA JUS, QUOD IPSE EX VETERE JURE IN XII TABULAS TRANSTULERAT, VINDICIAS FILIÆ SUÆ A SE ABDIXISSE ET SECUNDUM EUM, QUI IN SERVITUTEM AB EO SUPPOSITUS PETIERAT, DIXISSE, CAPTUMQUE AMORE VIRGINIS OMNE FAS AC NEFAS MISCUISSE. (Fr. 2. § 24. de orig. jur.)

Fr. 7. (VI. 9). TIGNUM JUNCTUM EDIBUS VINEÆQUE ET CONCAPET NE SOLVITO. (FESTUS, v. Tignum.)

Fr. 9. (VI. 10). QUOD PROVIDENTER LEX XII TABULARUM EFFECIT, NE VEL AEDIFICIA SUB HOEC PRÆTEXTU DIRUANTUR, VEL VINÆARUM CULTURA TURBETUR; SED IN EUM, QUI CONVICTUS EST JUNKISSE, IN DUPLOM DAT ACTIONEM. (Fr. I. pr. D. de tigno juncto.)

Fr. 9. (VI. 11). QUANDOQUE SARPTA DONEC DEMPTEA ERUNT. (FESTUS, v. Sarpuntur.)

Tabula septima.

Fr. 1. (VIII. 4). NAM AMBITUS CIRCUMITUS: ABEQUÆ XII TABULARUM INTERPRETES AMBITUM PARIETIS CIRCUMITUM ESSE DESCRIBUNT. LEX ETIAM XII TABULARUM ARGUMENTO EST, IN QUÆ DUO PEDES ET SEMIS SEXERTIUS PES VOCATUR. (VARRO, De lingua lat. IV. 4.; VOLUSIUS MÆCIANUS, De asse et ejus partibus.)

Fr. 2. (VIII. 3). SCIENDUM EST, IN ACTIONE FINIUM REGUNDORUM ILLUD OBSERVANDUM ESSE, QUOD AD EXEMPLUM QUODAM MODO EJUS LEGIS SCRIPTUM EST, QUAM ATHENIS SOLONEM DICUNT TULISSE; NAM ILLIC ITA EST: SI QUIS SEPTEM AD ALIENUM PRÆDIUM FIXERIT INFODERITQUE, TERMINUM NE EXCEEDITO: SI MACERIAM, PEDEM RELINQUITO: SI VERO DOMUM, PEDES DUOS: SI SEPULCRUM AUT SCROBEM FODERIT, QUANTUM PROFUNDITATIS HABUERINT, TANTUM SPATII RELINQUITO: SI PUTEUM, PASSUS LATITUDINEM: AT VERO OLEAM AUT FICUM AB ALIENO AD NOVEM PEDES PLANTATO, CETERAS ARBORES AD PEDES QUINQUE. (Fr. fin. D. finium regund.)

Fr. 3. (VIII. 6). — HORTUS. — HEREDIUM. — TUGURUM. (PLINIUS, Hist. nat. XIX. 4. § 1.)

Fr. 4. (VIII. 4. 5). EX HAC AUTEM, NON RERUM, SED VERBORUM DISCORDIA CONTROVERSA NATAES DE FINIBUS: IN QUÆ, QUONIAM USUCAPIONEM XII TABULÆ INTRA QUINQUE PEDES ESSE NOLUERUNT, DEPASCERE VETEREM POSSESSIONEM ACADEMIÆ AB HOEC ACUTO HOMINE NON SINEMUS, NEC MAMILIA LEGE SINGULI, SED EX HIS TRES ARBITRI FINES REGEMUS. — SI JURGANT. — (CICERO, De leg. I. 21. NONIUS MARCELLUS, De propr. serm. c. 5. § 34.)

Fr. 5. HIS VERBIS SI JURGANT CONSTANS FR. 4 COHÆRET. FR. 6. (VIII. 10). VIÆ LATITUDO EX LEGE XII TABULARUM IN PORRECTUM OCTO PEDES HABET; IN ANFRACU, ID EST UBI FLEXUM EST, SEDECIM. (Fr. 8. de servit. præd. rust.)

Fr. 7. (VIII. 11). SI VIA SIT IMMUNITA, JUBET LEX QUÆ VELIT AGERE JUMENTUM. (CICERO, pro Cæcina, c. 19.)

Fr. 8. (VIII. 9). SI PER PUBLICUM LOCUM RIVUS AQUÆDUCTUS PRIVATO NOCEBIT, ERIT ACTIO PRIVATO EX LEGE XII TABULARUM, UT NOXÆ DOMINO CAVEATUR. — SI AQUA PLUVIA NOCET. (Fr. 5. D. ne quid in loco pub., fr. 21. D. de statuliberis.)

Fr. 9. (VIII. 7). QUOD AIT PRÆTOR, ET LEX XII TABULARUM EFFICERE VOLUIT, UT QUINDECIM PEDES ALTIUS RAMI ARBORIS CIRCUMCIDATUR; ET HOEC IDCIRCO EFFECTUM EST, NE UMBRA ARBORIS VICINO PRÆDIO NOCERET. (Fr. 1. § 8. de arb. ced.)

Fr. 10. (VIII. 8). CAUTUM EST PRÆTEREA LEGE XII TABULARUM, UT GLANDEM IN ALIENUM FUNDUM PROCEDENTEM LICERET COLLIGERE. (PLINIUS, Hist. nat. XVI. 5.)

Fr. 11. (VI. 5). VENDITÆ VERO RES ET TRADITÆ NON ALITER EMPITORI ADQUIRUNTUR, QUAM SI IS VENDITORI PRETIUM SOLVERIT, VEL ALIO MODO SATISFECERIT, VELUTI EXPROMISSORE AUT PIGNORE DATO. QUOD CAVETUR QUIDEM ET LEGE XII TABULARUM, TAMEN RECTE DICITUR ET JURE GENTIUM, ID EST JURE NATURALI, ID EFFICI. (§ 41, Inst. de rer. divis.)

Fr. 12. (VI. 8). SUB HAC CONDITIOE LIBER ESSE JUSSUS, SI DECEM MILLIA HEREDI DEDERIT, ET SI AB HEREDE ABALIENATUS SIT, EMPITORI DANDO PECUNIAM, AD LIBERTATEM PERVENIET: IDQUE LEX XII TABULARUM JUBET. (ULP. Frag. II. § 4.)

Tabula octava.

Fr. 1. (VII. 8). NOSTRÆ CONTRA XII TABULÆ, CUM PERPAUCAS RES CAPITE SANXISSENT, IN HIS HANC QUOQUE SANCIENTIAM PUTAVERUNT: SI QUIS OCCENTAVISSET, SIVE CARMEN CONDIDISSET, QUOD INFAMIAM FACERET FLAGITIUMVE ALTERI. (CICERO, De rep. IV, apud Augustinum, De civ. Dei, II. 9.)

Fr. 2. (VII. 9). SI MEMBRUM RUPIT, NI CUM EO PACIT TALIO ESTO. (FESTUS, v. Talionis.)

Fr. 3. (VII. 10). PROPTER OS VERO FRACTUM AUT COLLISUM TRECENTORUM ASSIUM PŒNA ERAT EX LEGE XII TABULARUM, VELUT SI LIBERO OS FRACTUM ERAT; AT SI SERVO, CENTUM ET QUINQUAGINTA. (GAJUS, Inst. comm. III. § 223.)

Fr. 4. (VII. 7). SI INJURIAM FAXIT ALTERI, VIGINTI QUINQUE ÆRIS PŒNÆ SUNTO. (A. GELLIUS, XX. 1.)

Fr. 5. (VII. 2). — RUPITIAS — SARCITO. (FESTUS, v. Rupitias.)

Fr. 6. (VII. 5). SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICETUR, ACTIO EX LEGE XII TABULARUM DESCENDIT; QUÆ LEX VOLUIT, AUT DARI ID QUOD NOCUIT, ID EST ID ANIMAL, QUOD NOXIAM COMMISSIT, AUT ESTIMATIONEM NOXIÆ OFFERRE. (Fr. 1. pr. D. si quadr. pauper.)

Fr. 7. (VII. 3). SI GLANS EX ARBORE TUA IN MEUM FUNDUM CADAT, EAMQUE EGO IMMISSE PECORE DEPASCAM, ARISTO SCRIBIT, NON SIBI OCCURRERE LEGITIMAM ACTIONEM, QUÆ EXPERIRI POSSIM; NAM NEQUE EX LEGE XII TABULARUM DE PASTU PECORIS, QUIA NON IN TUO PASCITUR, NEQUE DE PAUPERIE, NEQUE DAMNI INJURIAE AGI POSSE. (Fr. 14. § 3. D. de præscr. verb.)

Fr. 8. (VII. 3). — QUI FRUGES EXCANT ASSIT — NEVE ALIENAM SEGETEM PELLENERIS. (PLINIUS, Hist. nat. XXVII. 2. SERVIUS, ad Virgil. Eclog. VIII. v. 99.)

Fr. 9. (VII. 4). FRUGEM QUIDEM ARATRO QUÆSITAM FURTIVM NOCTU PAVISSE AC SECUISSE, PUBERI XII TABULIS CAPITALE ERAT, SUSPENSUMQUE CERERI NECA I JUBEbant; GRAVIUS QUAM IN HOMICIDIO CONVICTUM; IMPUBEREM, PRÆTORIS ARBITRATU VERBERARI, NOXIAMQUE DUPLIONE DECERNI. (PLINIUS, Hist. nat. XXVIII. 3.)

Fr. 10. (VII. 6). QUI AEDES, ACERVUMVE FRUMENTI JURTA DOMUM POSITUM COMBUSSERIT, VINCTUS, VERBERATUS IGNI NECARI JUBETUR, SI MODO SCIENS PRUDENSQUE ID COMMISSERIT; SI VERO CASU, ID EST NEGIGENTIA, AUT NOXIAM SARCIRE JUBETUR, AUT, SI MINUS IDONEUS SIT, LEVIUS CASTIGATUR. (Const. 9. C. de inc. ruina, naufr.)

Fr. 11. (II. 14). FUIT ET ARBORUM CURA LEGIBUS PRISCIS; CAUTUMQUE EST XII TABULIS, UT QUI INJURIA CECIDISSET ALIENAS, LUERET IN SINGULAS ÆRIS XXV. (PLINIUS, Hist. nat. XVII. 1.)

Fr. 12. (II. 4). SI NOX FURTUM FACTUM SIT, SI IM OCCISIT, JURE CÆSUS ESTO. (MACROBIUS, Saturn. 1. 4.)

Fr. 13. (II. 8). FUREM INTERDIU DEPREHENSUM NON ALITER OCCIDERE LEX XII TABULARUM PERMISIT, QUAM SI TELO SE DEFENDAT. (Fr. 54. § 2. D. de furt.)

Fr. 14. (II. 5-7). EX CETERIS AUTEM MANIFESTIS FURI-BUS LIBEROS VERBERARI ADDICIQUE JUSSERUNT (sc. Decemviri) EI, CUI FACTUM FURTUM ESSET, SI MODO ID LUCI FECISSET, NEQUE SE TELO DEFENDISSET; SERVOS ITEM FURTI MANIFESTI PRENSOS VERBERIBUS AFFICI ET E SAXO PRÆCIPITARI; SED PUEROS IMPUBERES PRÆTORIS ARBITRATU VERBERARI VOLUERUNT, NOXAMQUE AB HIS FACTAM SARCIRI. (A. GELLIUS, XI. 18.)

Fr. 15. (II. 9). CONCEPTI ET OBLATI (sc. furti) PŒNA EX LEGE XII TABULARUM TRIPLI EST. PRÆCIPIT LEX UT, QUI QUÆRERE VELIT, NUDUS QUÆRAT, LINTEO CINCTUS, LANCEM HABENS; QUI SI QUID INVENERIT, JUBET ID LEX FURTUM MANIFESTUM ESSE. (GAJUS, Inst. comm. III. § 191. 192.)

Fr. 16. (II. 10). SI ADORAT FURTO QUOD NEC MANIFESTUM ESCIT. — NEC MANIFESTI FURTI PŒNA PER LEGEM XII TABULARUM DUPLI IRROGATUR. (FESTUS, v. Nec; GAJUS, I. c. III. § 190.)

Fr. 17. (II. 13). FURTIVAM REM LEX XII TABULARUM USUCAPI PROHIBET. (GAJUS, ib. § II. 43.)

Fr. 18. (III. 2). NAM PRIMO XII TABULIS SANCTUM, NE QUIS UNCIARIO FŒNORE AMPLIUS EXERCERET. — MAJORES NOSTRI SIC HABUERUNT, ITAQUE IN LEGIBUS POSUERUNT, FUREM DUPLI DAMNARI, FŒNORATOREM QUADRUPLI. (TACITUS, Annal. XI. 16; CATO, De re rust., in proem.)

Fr. 19. (III. 1). EX CAUSA DEPOSITI LEGE XII TABULARUM IN DUPLOM ACTIO DATUR. (PAULUS, Rec. sent. VII. § II.)

Fr. 20. (VII. 16). SCIENDUM EST, SUSPECTI CRIMEN E LEGE XII TABULARUM DESCENDERE. — SED SI IPSI Tutores REM PUPILLI FURATI SUNT, VIDEAMUS AN EA ACTIONE, QUÆ PROPONITUR EX LEGE XII TABULARUM ADVERSUS TUTOREM IN DUPLOM, SINGULI IN SOLIDUM TENEANTUR. (Fr. 1. § 2. D. de susp. tutor; fr. 53. § 1. D. de admin. et peric.)

Fr. 21. (VII. 17). PATRONUS SI CLIENTI FRAUDEM FECERIT, SACER ESTO. (SERVIUS, ad Virgil. Æn. VI v. 609.)

Fr. 22. (VII. 11). QUI SE SIERIT TESTARIER LIBRIPENSVE FUERIT, NI TESTIMONIUM FARIATUR IMPROBUS INTESTABILISQUE ESTO. (A. GELLIUS, XV. 13.)

Fr. 23. (VII. 12). AN PUTAS, — SI NON ILLA ETIAM EX XII TABULIS DE TESTIMONIIS FALSIS PŒNA ABOLVISSET, ET SI NUNC QUOQUE, UT ANTEA, QUI FALSUM TESTIMONIUM DIXISSE CONVICTUS ESSET, E SAXO TARPEJO DEJICERETUR, MENTITROS FUISSE PRO TESTIMONIO TAM MULTOS QUAM VIDE-MUS? (A. GELLIUS, XX. 1.)

Fr. 24. (VII. 13). HOMICIDII PŒNA. (PLINIUS, Hist. nat. XVIII. 3.)

Fr. 25. (VII. 14). QUI MALUM CARMEN INCANTASSET. — MALUM VENENUM. — (Ib. XXVIII. 2; Fr. 236, pr. D. de verb. sign.)

Fr. 26. (IX. 6). PRIMUM XII TABULIS CAUTUM ESSE COGNOSCIMUS, NE QUIS IN URBE CÆLUS NOCTURNUS AGITARET. (PORTIUS LATRO, Declam. in Catilinam, c. 19.)

Fr. 27. (VIII. 2). SODALES SUNT, QUI EJUSDEM COLLEGI

sunt. — His autem potestatem fecit Lex, pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant. (Fr. 4. D. de colleg. et corp.)

Tabula nona.

Fr. 1. (IX. 4). Vetant XII Tabulæ leges privis hominibus irrogari. (CICERO, *Pro domo*, c. 17.)

Fr. 2. (IX. 4). Tum leges præclarissimæ de XII Tabulis translate duæ: quarum... altera de capite civis rogari, nisi maximo comitiatu, vetat. (*Idem*, de leg. III. 19.)

Fr. 3. (IX. 3). Dure autem scriptum esse in istis Legibus (sc. XII Tabularum) quid existimari potest. Nisi duram esse legem putas, quæ judicem arbitrumve jure datum, qui ob rem dicendam pecuniam accepisse convictus est, capite pœnitur. (A. GELLIUS, XX. 4.)

Fr. 4. (IX. 5). Quæstores constituebantur a populo, qui capitalibus rebus præessent: hi appellabantur Quæstores parricidii: quorum etiam meminit Lex XII Tabularum. — Ab omni judicio pœnaque provocari licere, indicant XII Tabulæ. (Fr. 2. § 23. D. de orig. jur.; CICERO, *De rep.* II. 31. ed. Ang. Mai, Roma, 1822, 4^o.)

Fr. 5. (IX. 8). Lex XII Tabularum jubet, eum qui hostem concitaverit, quique civem hosti tradiderit, capite puniri. (Fr. 3. pr. D. ad leg. Jul. majest.)

Tabula decima.

Fr. 1. (X. 2). HOMINEM MORTUUM IN URBE NE SEPULTO NEVE URITO. (CICERO, *De leg.* II. 23.)

Fr. 2. (X. 4. 5). HOC PLUS NE FACITO. — ROGUM ASCIA NE POLITO. (*Id.*)

Fr. 3. et 4. (X. 6. 7). Extenuato igitur sumptu, tribus riciniis, et vinculis purpureæ, et decem tibicinibus, tollit *lex XII Tabularum* etiam lamentationem: MULIERES GENAS NE RADUNTO, NEVE LESSUM FUNERIS ERGO HABENTO. (*Ib.*)

Fr. 5. (X. 8). Cetera item funebria, quibus inuetus augetur, XII sustulerunt: HOMINI, inquit, MORTUO, NE OSSA LEGITO QUO POST FUNUS FACIAT. Excipit bellicam peregrinamque mortem. (CICERO, *De leg.* II. 24.)

Fr. 6. (X. 9. 10). Hæc præterea sunt in Legibus de unctura, quibus servilis unctura tollitur omnisque circumpotatio: quæ et recte tolluntur, neque tollerentur nisi fuissent. Ne sumptuosa respersio, ne longæ coronæ, nec acerræ prætereantur. (*Ib.*)

Fr. 7. (X. 11). Inde illa XII Tabularum lex: QUI CORONAM PARIT, IPSE PECUNIÆ EJUS VIRTUTIS ERGO DUCTOR EI. Quam servi equive meruissent, pecunia partum lege dici nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo parentibusque ejus, dum intus positus esset, forisve ferretur, sine fraude esset imposita. (PLINIUS, *Hist. nat.* XXI. 3.)

Fr. 8. (X. 12). Ut uni plura fierent, lectique plures sternerentur, id quoque ne fieret lege sanctum est. (CICERO, *De leg.* XI. 24.)

Fr. 9. (X. 13). NEVE AURUM ADDITO QUOI AURO DENTES VINCTI ESCUNT. AST IM CUM ILLO SEPULIRE UREREVE SE FRAUDE ESTO. (*Ib.*)

Fr. 10. (X. 14). Rogum bustumve novum vetat *lex XII Tabularum* propius sexaginta pedes adjici ædæis alienas invito domino. (*Ib.*)

Fr. 11. (X. 15). Quod autem forum, id est vestibulum sepulcri, bustumve usucapi vetat (*lex XII Tabularum*), tuetur jus sepulcrorum. (*Ib.*)

Tabula undecima.

Fr. 5. (XI. 2). Hoc ipsum, ne connubium patribus cum plebe esset, non Decemviri tulerunt? (LIVIVS, IV. 4.)

Tabula duodecima.

Fr. 1. (XII. 4). Lege autem introducta est pignoris capio, velut lege XII Tabularum adversus eum qui hostiam emisset nec pretium redderet: item adversus eum, qui mercedem non redderet pro eo jumento quod quis ideo locasset, ut inde pecuniam acceptam in dapem, id est in sacrificium, impenderet. (GAJUS, *Inst. comm.* IV. § 28.)

Fr. 2. (XII. 4). Nam in Lege antiqua, si servus, sciente domino, furtum fecit, vel aliam noxam commisit, servi nomine actio est noxalis, nec dominus suo nomine tenetur. — Si servus furtum faxit noxiamve nocuit. (Fr. 2. § 1. D. de nox action.)

Fr. 3. (XII. 3). Si vindiciam falsam tulit... si velit is... TOR ARBITROS TRES DATO EORUM ARBITRIO... FRUCTUS DUPLIONE DAMNAM DECIDITO. (FESTUS, *v. Vindiciæ*.)

Fr. 4. (XII. 2). Rem, de qua controversia est, prohibemur in sacrum dedicare; alioquin dupli pœnam patimur. (Fr. 3. D. de litig.)

Fr. 5. (XI. 1). In XII Tabulis legem esse, ut, quodcumque postremum populus jussisset, id jus ratumque esset. (LIVIVS, VII. 17.)

El señor Michelet ha ordenado estos fragmentos, no por orden de tablas, sino por materias, y viendo en dichas tablas la lucha entre los patricios que querian conservar lo antiguo, y los plebeyos que querian y aspiraban a novedades. No es necesario repetir aqui las fuentes y el orden, porque aparecen de cuanto precede.

PARTE ANTIGUA DE LAS XII TABLAS.

Dos principios.

Adversus hostem æterna auctoritas.
Cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupasset, ita jus esto.

Præcedimiento.

Si qui in jure manum conserunt.
Si in jus vocat, ni it antestator; igitur em capito.
Si calvitur pedemve struit, manum endojacito.
Si morbus ævitasse vitium escit, qui in jus vocabit jumentum dato: si nolet, arceram ne sternito.
Morbus soticus — status dies cum hoste — quid horum fuit unum judice arbitrove reove dies diffusus esto.

Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obvagalatum ito.

Assiduo vindex assiduus esto; proletario quoi quis volet vindex esto.

Æris confessi rebusque jure judicatis triginta dies justi sunt.

Post deinde manus injectio esto, in jus ducito.
Solis occasus suprema tempestas esto.

Ni judicatum facit, aut quijs endo em jure vindicit, secum ducito, vincito aut nervo aut compedibus quindecim pondo ne majore, aut si volet minore vincito.

Si volet suo vivito: ni suo vivit, qui em vincitum habebit, libras farris endo dies dato: si volet plus dato.

Erat autem jus interea paciscendi, ac nisi pacti forent, habebatur in vinculis dies sexaginta: inter eos dies trinis nundinis continuis ad pretorem in comitium producebantur, quantaque pecuniæ judicati essent prædicabatur.

Tertiis autem nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant. Si plures forent,

quibus reus esset judicatus, secare si vellent atque parti corpus addicti sibi hominis permiserunt. — Tertiis nundinis partis secanto: si plus minusve secuerunt, se fraude esto.

Código penal.

Qui malum carmen incantasset — malum venenum.
Qui ædes acervumve frumentijuxta domum positum combusserit, vincitus verberatus, igni necare jubetur, si modo sciens prudensque id commiserit; si vero casu, il est negligentia, aut noxiam sarcire jubetur, aut, si minus idoneus sit, levius castigatur.

Qui fruges excantassit — neve alienam segetem pellexeris.

Frugem quidem aratro quæsitam furtim noctu pavisse ac secuisse, puberi XII Tabulis capitale erat, suspensumque Cereri necari jubebant; gravius quam in homicidio convictum; impuberem prætoris arbitratu verberari, noxiamque duplione decerni.

Fuit et arborum cura legibus prisca: cautumque est XII Tabulis, ut qui injuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris xxv.

Si nox furtum factum sit, si im occisit, jure cæsus esto.

Furem interdiu deprehensum non aliter occidere *lex XII Tabularum* permisit, quam si telo se defendat.

Ex ceteris autem manifestis furibus liberos verberari addicere jusserunt (Decemviri) ei, cui factum furtum esset, si modo id luci fecissent, neque se telo defendissent: servos item furti manifesti prenos verberibus affici et saxo præcipitari; sed pueros impuberes prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxamque ab his factam sarciri.

Concepti et oblati (sc. furti) pœna ex *lex XII Tabularum* tripli est. — Præcepit (lex) ut, qui quærere velit, nudus quærat, linteo cinctus, lancem habens; qui si quid invenerit, jubet id *lex furtum* manifestum esse.

Si adorat furto quod nec manifestum escit. — Nec manifesti furti pœna per *lex XII Tabularum* dupli irrogatur.

Limites y espacio legitimo.

Quod autem forum, id est, vestibulum sepulcri, bustumve usucapi vetat (sc. *lex XII Tabularum*), tuetur jus sepulcrorum.

Ex hac autem, non rerum, sed verborum discordia controversia nata est de finibus: in qua quoniam usucapionem XII Tabulæ intra quinque pedes esse noluerunt...:

Via latitudo ex *lex XII Tabularum* in porrectum octo pedes habet: in anfractum, id est ubi flexum est, sedecim.

Si per publicum locum rivus aquæductus privato nocebit, erit actio privato ex *lex XII Tabularum*, ut noxa domino caveatur. — Si aqua pluvia nocet.

Quod ait prætor, et *lex XII Tabularum* efficere voluit, ut quindecim pedes altius rami arboris circumcidantur, et hoc idcirco effectum est, ne umbra arboris vicino prædio noceat.

Sciendum est in actione finium regundorum illud observandum esse, quod ad exemplum quodam modo ejus legis scriptum est, quam Athenis Solonem dicunt tulisse: nam illic ita est:

Si quis sepem ad alienum prædium fixerit infoderitque, terminum ne excedito: si maceriam, pedem relinquito: si vero domum, pedes duos: si sepulcrum aut scrobem foderit, quantum profunditatis habuerit tantum spatii relinquito: si puteum, passus latitudinem: at vero oleam aut ficum ab alieno ad novem pedes plantato, cæteras arbores ad pedes quinque.

Tignum junctum ædibus vineæque et concapet ne solvito.

Quod providenter *lex (XII Tabularum)* efficit, ne vel ædificia sub hoc prætextu diruantur, vel vinearum cultura turbetur; sed in eum, qui convictus est junxisse, in duplum dat actionem.

Poder paterno y conyugal.

Nam mihi quidem pestifera videtur (sc. tribunorum plebis potestas), quippe quæ in seditione et ad seditionem nata sit: cujus primum ortum si recordari volumus, inter arma et obsessis urbis locis procreatum videmus. Deinde quum esset cito necatus, tanquam ex XII Tabulis insignis ad deformitatem puer, brevi tempore recreatus multoque tætrior et foedior natus est.

At Romanorum legislator (*Romulus*) omnem, ut ita dicam, potestatem in filium patri concessit, idque toto vitæ tempore: sive eum in carcerem conjicere, sive flagris cadere, sive virgum ad rusticum opus detinere, sive occidere vellet; licet filius jam rempublicam administraret et inter summos magistratus censeretur, et propter suum studium in rempublicam laudaretur. — Sed sublato regno, decemviri (eam legem) inter cæteras retulerunt, extatque in XII Tabularum, ut vocant, quarta, quas tunc in foro posuere.

SEGUNDA PARTE DE LAS XII TABLAS.

Revolucion. — Garantias.

In XII Tabulis legem esse, ut, quodcumque postremum populus jussisset, id jus ratumque esset.

Vetant XII Tabulæ leges privis hominibus irrogari. Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto.

Sodales sunt, qui ejusdem collegii sunt. — His autem potestatem facit *lex*, pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant.

Initium fuisse secessionis dicitur Virginius quidam, qui cum animadvertisset Appium Claudium contra jus, quod ipse ex veteri jure in XII Tabulas translulerat, vindicias filiae suæ a se abdixisse, et secundum eum qui in servitutem ab eo suppositus petierat, dixisse, captumque amore virginis omne fas ac nefas miscuisse.

Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto.

Quæstores constituebantur a populo, qui capitalibus rebus præessent: hi appellabantur quæstores parricidii: quorum etiam meminit *lex XII Tabularum*. — Ab omni judicio pœnaque provocari licere, indicant XII Tabulæ.

Tum leges præclarissimæ de XII Tabulis translate duæ; quarum altera de capite civis rogari, nisi maximo comitiatu, vetat.

Dure autem scriptum esse in istis legibus (sc. Tabularum) quid existimari potest? Nisi duram esse legem putas quæ judicem arbitrumve jure datum, qui ob rem dicendam pecuniam accepisset convictus est, capite pœnitur.

Qui se sieri testarier libripensve fuerit, ni testimonium fariatur, improbus intestabilisque esto.

Lege autem introducta est pignoris capio, velut lege XII Tabularum, adversus eum, qui hostiam emisset, nec pretium redderet: item adversus eum, qui mercedem non redderet pro eo jumento, quod quis ideo locasset, ut inde pecuniam acceptam in dapem, id est in sacrificium, impenderet.

Rem, de qua controversia est, prohibemur in sacrum dedicare; alioquin dupli pœnam patimur.

Nuevo código penal.

Propter os fractum aut collisum trecentorum assium pœna erat; at si servo, centum et quinquaginta.

Si injuriam faxit alteri, vigenti quinque aeris poenæ sunt.

Primo XII Tabulis sanctum, ne quis unciario fœnore amplius exerceret. — Majores nostri sic habuerunt, itaque in legibus posuerunt, furem dupli damnari, fœneratorem quadrupli.

An putas, — si non illa etiam ex XII Tabulis de testimoniis falsis poena abolevisset et si nunc quoque, ut antea, qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpejo ejiceretur, mentitores fuisse pro testimonio tam multos, quam videmus?

Nuevo derecho de la familia y de la propiedad.

Usu in manum conveniebat, quæ anno continuo nupta perseverabat.

Si pater filium ter venum duit, filius a patre liber esto.

Uti legassit super pecunia tutelave suæ rei ita jus esto.

Si intestato moritur cui suus heres nec sit adgnatus proximus, familiam habeto.

Si adgnatus nec escit gentilis, familiam nancitor.

Civis romani liberti hereditatem lex XII Tabularum patrono defert, si intestato sine suo herede libertus decesserit. Lex, ex ea familia, inquit, in eam familiam.

Quod in re pari valet, valeat in hac quæ par est; ut: *quoniam usus auctoritas fundi biennium est, sit etiam ædium: at in lege ædes non appellantur, et sunt cæterarum rerum omnium, quarum annuus est usus.*

Esfuerzos del legislador para conservar lo pasado, y precauciones de legislacion, policia, etc., etc.

Hoc ipsum, ne connubium patribus cum plebe esset, non decemviri tulerunt?

Nostræ contra XII Tabulæ quum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sancendam putaverunt: « Si quis occentavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumque alteri. »

Primum XII Tabulis cautum esse cognoscimus, ne quis in urbe cœtus nocturnos agitare.

Hominem mortuum in urbe ne sepelito neve urito.

Hoc plus ne facito — rogum ascia ne polito.

Extenuato igitur sumptu, tribus riciniis, et vinculis purpuræ, decem tibicinibus, tollit (lex XII Tabularum) etiam lamentationem. Mulieres genas ne radunto, neve lessum funeris ergo habent.

Cetera item funebria, quibus luctus augetur, XII sustulerunt: Homini, inquit, mortuo ne ossa legito quo pos funus faciat. Excipit hellicam peregrinamque mortem.

Hæc præterea sunt in legibus de unctura, quibus servilis tollitur omnisque circumpotatio: quæ et recte tolluntur, neque tollerentur nisi fuissent. Ne sumtuosa respersio, ne longæ coronæ, ne acerræ pretereantur.

Inde illa XII Tabularum lex: Qui coronam dabit, ipse pecuniave ejus virtutis ergo duitur ei. Quam ser vi equive meruissent pecunia partum lege dici nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo parentibusque ejus, dum intus positus esset, forisve ferretur sine fraude esset imposita.

Ut uni plura fierent, lectique plures sternerentur, quoque ne fieret lege sanctum est.

Neve aurum addito quoi auro dentes vincti escunt, ast im cum illo sepelire urereve se fraude esto.

Rogum bustumve novum vetat (lex XII Tabularum) propius sexaginta pedes adjici ædeis alienas invito domino.

NUM. XI

FÓRMULAS JURÍDICAS SIMBÓLICAS.

« Siendo los hombres naturalmente poetas (dice Vico en la *Ciencia Nueva*, lib. IV), enteramente poética fué la jurisprudencia antigua, la cual fingia los hechos no hechos, nacidos los no nacidos aun, muertos los vivos, vivir los muertos en su vacante derecho hereditario; tantas máscaras sin sujetos introdujo, que se llamaron *jura imaginaria*, derechos salidos de una imaginacion fantástica, y cifraba toda su reputacion en idear semejantes productos de imaginacion, que conserváran la gravedad á las leyes y dieran derecho á los hechos; por manera que se redujeron á una verdadera mojiganga todas las ficciones de la jurisprudencia antigua, y se llamaron *carmina* las fórmulas con que estaban concebidas las leyes, constando de limitadas cadencias de tantas y tales palabras, ni mas ni ménos, ni otras. Á tal punto se llegó que el antiguo derecho romano fué un poema serio que representaban en el foro los Romanos, y fué una severa poesia la jurisprudencia antigua. »

De los *acta legitima* ponemos los siguientes ejemplos:

1º En las bodas se daba á la novia una sortija de hierro, y en el acto de recibirla en casa del novio se le entregaban las llaves, y se le quitaban, á lo que se salia, en caso de repudio.

2º Se contratava un compromiso con cerrar el puño.

3º Se denunciaba una posesion turbada con echar una piedra á la pared que se habia levantado ilegalmente.

4º Se concluía el contrato de orden (*manu data*) con darse la mano.

5º Para aceptar una herencia, hacia el heredero chirriar los dedos, *digitis crepabat*.

6º Se interrumpia la prescripcion con el hecho de romper un pequeño ramo.

7º Por llamar alguno para servir de testigo, se le preguntaba: *licet testari?* y si respondia: *licet*, se le decia otra vez: *memento*, tocándole la punta de la oreja.

8º Un padre de familia emancipaba á su hijo con darle un hofeton.

9º En una almoneda pública se subia el precio con levantar el dedo.

10º Para hacer la contrata de la posesion de un fondo, las dos partes se tomaban las manos, fingian una especie de reyerta, y luego se iban por una gleba del fundo contratado. Á esta corrida se sustituyeron dos fórmulas; el pretor pronunciaba: *inite viam*, y

otro: *redite viam*; que suponian principiado y concluido el viaje en la sala de audiencia.

11º El dendor, que cedia sus bienes á los acreedores, se quitaba y dejaba la sortija de oro.

12º Para dar á entender que se vendia un esclavo sin garantizarlo, se le ponía en venta con el sombrero en la cabeza.

13º Quien reclamaba un mueble, lo tomaba con la mano.

Ciceron en la defensa de Mureno decia: « Se podia muy bien proceder del modo siguiente: *Mio es aquel fundo sabino. — No, es mio*; y luego fallar. Pero no han querido, y ahora vienen diciendo: *El fondo sito en el territorio que se llama sabino* (son ya demasiadas palabras; pero pongamos cuenta en lo que sigue), *digo que es mio por derecho de Quirites*. Y luego: *Por consiguiente os reto, del tribunal del pretor, á presentaros al punto mismo, para discutir allí el derecho*. Á semejante embrollo del actor la única respuesta conveniente era el convenio. Entónces el juriconsulto se pasa á su banda, á la moda de los flauteros en las comedias, y dice: *Pues adonde tú me llamas te digo yo que vengas*. Entretanto, aunque no le pareciera bien y acertado al pretor decir algo espontáneamente, eso no le quitaba pronunciar la fórmula preparada, tan absurda como las demas: *En presencia de vosotros, testigos aqui reunidos, ahí está vuestro camino, andad*. Al instante comparecia el otro sabio, que de contado les enseñaba el camino. *Volved*, decia el juez, y volvian con el mismo guia. Soy de concepto que hasta á aquellos grandes hombres debian parecer ridiculas semejantes cosas, de mandar que se fuera á quien estaba firme en su lugar, y de ver que volvía en el acto mismo de donde se habia ido. La misma frivolidad respiran aquellas otras fórmulas: *Supuesto que os veo delante del pretor; ¿os vengáis acaso por la forma?* etc. Mientras no fueron conocidas, necesariamente iban en su busca los que las conservaban; pero así que se divulgaron y pasaron de mano en mano, las hallaron completamente faltas de sentido, llenas y muy llenas de fraude y bobería.

El derecho público estaba sujeto á fórmulas, lo mismo que el derecho privado. Vamos á poner algunos ejemplos:

En el I libro escribe Tito Livio: « Hallo que se rindieron los Colatinos, y esta fué la forma de la entrega. Preguntó el rey: ¿Sois vosotros los legados y oradores mandados por el pueblo latino para entregaros vosotros y el pueblo latino? — Lo somos. — ¿Es el pueblo colatino dueño de sí mismo? — Lo es. — ¿Os entregáis vosotros mismos, el pueblo colatino, la ciudad, los campos, el agua, los términos, los templos, los utensilios, con todas las cosas divinas y humanas en poder mio y del pueblo romano? — Nos entregamos. — Y yo acepto. »

Y en el mismo libro: « Entónces supimos que las